

Het Parlement tijdens de
GROOTE OORLOG
Een thematische rondleiding

*Duitse militairen voor het Paleis der Natie.
De Duitse vlag wappert aan de gevel.*

Een schot ontketent een **WERELDBRAND**

28 juni 1914. Gavrilo Princip, een Bosnisch-Servische student vermoordt in Sarajevo aartshertog Franz-Ferdinand, de troonopvolger van het Oostenrijks-Hongaarse rijk. Het Europese kruitvat ontploft. Rusland werpt zich op als beschermheer van Servië. Oostenrijk-Hongarije en Duitsland zijn bondgenoten en staan tegenover een bondgenootschap gevormd door Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk en Rusland. Als reactie op de Oostenrijks-Hongaarse oorlogsverklaring aan Servië mobiliseert Rusland zijn troepen. De Duitse legerleiding voelt zich omsingeld door Rusland en Frankrijk en beslist om eerst Frankrijk aan te vallen alvorens zich tegen Rusland te keren.

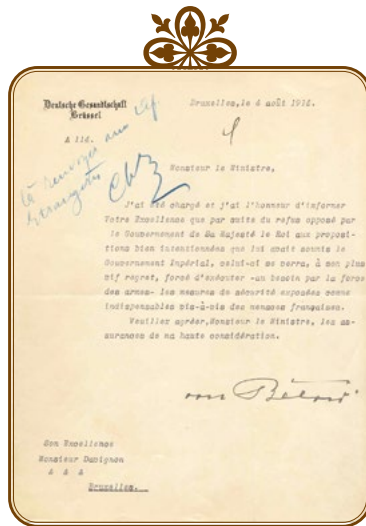

*De moord op aartshertog
Franz-Ferdinand van Oostenrijk en
zijn echtgenote.*

*(Le Petit Journal, 12 VII 1914, Koninklijk Museum van
het Leger en de Krijgsgeschiedenis, EST I/1769 GF)*

België denkt buiten het gewoel te kunnen blijven: het is sinds zijn onafhankelijkheid verplicht neutraal. In internationale verdragen garanderen Rusland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, alsook Duitsland en Oostenrijk-Hongarije de Belgische neutraliteit.

Duitsland wil op weg naar Frankrijk dwars doorheen het neutrale België trekken. Op 2 augustus 1914 stelt de Duitse regering België een ultimatum. Ondanks de Belgische weigering om door tocht te verlenen aan het Duitse leger, trekken op 4 augustus Duitse troepen België binnen.

“... als gevolg van de weigering van de regering van Z.M. de Koning om in te gaan op de goedbedoelde voorstellen van de Keizerlijke regering, is deze tot haar grote spijt verplicht om - indien nodig met wapengeweld - de noodzakelijke veiligheidsmaatregelen te treffen tegen de Franse dreiging.”

Uittreksel uit de verklaring die de Duitse gezant op 4 augustus 1914 overhandigt aan de Belgische minister van Buitenlandse Zaken Davignon (Arch. FOD Buitenlandse Zaken)

Midden in het zomerreces, op 4 augustus 1914, roept Koning Albert I alle Kamerleden en Senatoren samen in een bijzondere zitting. Voor de Verenigde Kamers roemt hij de eensgezindheid van de hele bevolking en spreekt hij het vaste voorstellen van ons land uit om weerstand te bieden aan elke schending van zijn grondgebied. Hij vraagt de parlementsleden om zo snel mogelijk de nodige wetten aan te nemen. Zelf zal hij het opperbevel over het leger op zich nemen.

De politici beslissen om de onderlinge meningsverschillen achterwege te laten voor de duur van de oorlog. In deze geest

van nationale eenheid nemen zowel de Kamer van volksvertegenwoordigers als de Senaat een aantal wetten aan, om het bestuur van het land in oorlogsomstandigheden mogelijk te maken. Zo krijgt de regering een grote financiële beweegruimte, wordt de uitvoer van voedsel en uitrusting verboden en wordt het legercontingent verhoogd. De regel dat een parlements lid niet tegelijkertijd in actieve militaire dienst mag zijn, wordt voor de duur van de mobilisatie opgeheven.

Na de stemmingen gaan beide assemblees voor onbepaalde duur uiteen.

De essentiële diensten van Kamer en Senaat vestigen zich in Antwerpen. Hiermee volgen ze de geplande verplaatsing van de Belgische overheidsdiensten. De parlementsleden zelf wordt afgeraden de regering te volgen. Ze worden aangezet om naar hun stad of gemeente terug te keren om hun lokale gemeenschap door de oorlog te helpen loodsen.

*“Ik heb vertrouwen in onze lotsbestemming; een Land dat zich verdedigt,
dwingt ieders respect af: dat land vergaat niet !”*

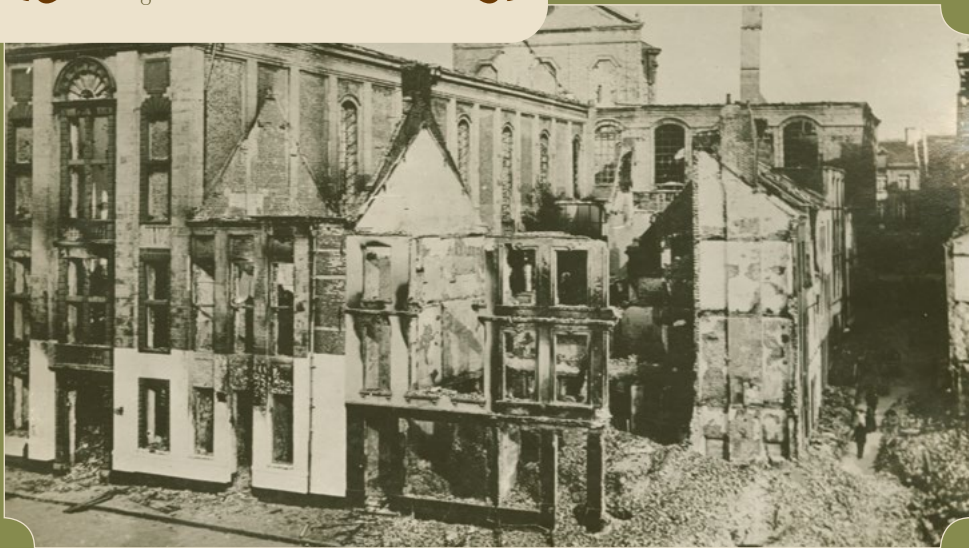
(Uit de toespraak van Koning Albert I voor de Verenigde Kamers op 4 augustus 1914, in Parlementaire Handelingen van de Verenigde Kamers, 4.VIII.1914)

Koning Albert I & Koningin Elisabeth

*Marmere bustes door Victor Rousseau - Coll. Senaat
en detail uit schilderijen van resp. Jef Leempoels en Herman Richir - Coll. Kamer van volksvertegenwoordigers*

België als OORLOGSTONEEL

(Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, B1.270.21.074)

Met de brand van de universiteitsbibliotheek in Leuven gaat een onvervangbare collectie unieke documenten verloren.

Vanaf 4 augustus 1914 dringt het Duitse leger steeds verder België binnen. De inval gaat meteen gepaard met oorlogsmisdaden. In sommige dorpen en steden executeren Duitse soldaten burgers en branden ze talloze gebouwen plat. Naar schatting zouden er tijdens de inval 5000 burgers zo omgebracht zijn.

België verweert zich dapper, maar de Duitse overmacht is te groot. De fortengordels van Luik, Namen en Antwerpen vallen. Om bloedvergieten te vermijden wordt Brussel niet verdedigd bij de Duitse inname op 20 augustus 1914. Met Franse en Britse hulp kan eind november 1914 de Duitse opmars gestuit worden nadat de IJzervlakte deels onder water gezet is.

*In Dinant vermoorden
Duitse soldaten 674 burgers.*

*Tekening van Alexandre Daoust, 1914.
(Service Patrimoine Dinant)*

Beide kampen graven zich in. Het loopgravenfront zal vier jaar lang min of meer stabiel blijven, ook al sneuvelen er massaal veel soldaten bij doorbraakpogingen. Koning Albert I kiest ervoor het Belgisch leger buiten deze bloedige gevechten te houden.

De loopgravenoorlog

Voor de Belgische bevolking beginnen zwarte jaren. Anderhalf miljoen Belgen slaan op de vlucht, 600.000 van hen zullen gedurende de hele oorlog in het buitenland verblijven. Vanaf de herfst van 1916 worden zo'n 120.000 burgers als dwangarbeiders gedeporteerd naar Duitsland of het westelijk front.

Mensen op de vlucht voor terreur en oorlogsgeweld.

Een koning en een regering,
maar **GEEN PARLEMENT**

België had gehoopt dat Antwerpen, beschermd door zijn fortengordels, oninneembaar zou zijn. Deze hoop blijkt al snel ijdel.

Net voordat Antwerpen op 10 oktober 1914 valt, verlaten de Belgische overheidsdiensten de stad. Via een tijdelijk oponthoud in Oostende gaat het uiteindelijk naar het Normandische kuststadje Sainte-Adresse. De Koning en zijn entourage vestigen zich in De Panne, in het kleine stukje België dat niet bezet is.

De oorlog duurt langer dan algemeen gedacht was. De wetgeving die begin augustus 1914 was aangenomen, blijkt al snel ontoereikend. Door de oorlogsomstandigheden kunnen de Kamer en de Senaat echter niet bijeenkomen. Daarom vaardigt de Koning besluitwetten uit, die door alle ministers samen voorgedragen worden.

Deze vorm van wetgeving zonder inbreng van het Parlement is een noodoplossing die niet voorkomt in de Grondwet. Na de oorlog zal het Hof van Cassatie, als hoogste Belgisch rechtscollege, bevestigen dat deze besluitwetten dezelfde geldigheid hebben als gewone wetten. Ze zijn immers uitgevaardigd door de enige tak van de wetgevende macht die kon optreden tijdens de bezetting van het land, nl. de Koning (d.w.z. Koning Albert I samen met zijn ministers).

*Belgische regeringsleden bij Koning Albert I
in De Panne, 19 augustus 1917.*

(Archief van het Koninklijk Paleis, albums Koningin Elisabeth 1914-1918, IX, 158-159)

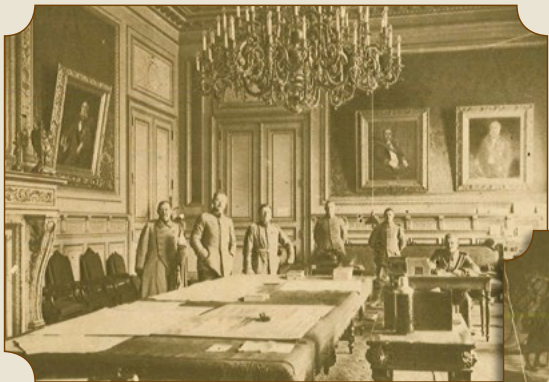
De bezetter neemt het
PALEIS DER NATIE over

Overall in België eist de Duitse bezetter privé-eigendommen op en installeert hij zich in overheidsgebouwen. Ook het Paleis der Natie ontsnapt hier niet aan. Kostbare versiering, zilverwerk en meubilair verdwijnen. De leeszaal en de rookzaal van de Senaat dienen als kantoor voor de leiding van de medische dienst van het Duitse leger. De leeszaal van de Kamer van volksvertegenwoordigers wordt een mess voor officieren die werken voor het gouvernement-generaal, het Duitse militaire bezettingsbestuur. In het peristilium staat zelfs een kappersstoel. Voor het personeel van Kamer en Senaat is er geen plaats meer.

Het halfronnd van de Senaat.

De leeszaal van de Senaat.

De rookzaal van de Senaat.

De leeszaal van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

Op bezoek bij de kapper in het peristilium.

*Bron: 1914 Illustré (nr 12, nov. 1914), Les Imprimeries Réunies
C. Van Contenberghe & Cie*

De *PARLEMENTSLEDEN* in oorlogstijd

Na 4 augustus 1914 stellen de meeste parlementsleden zich in hun eigen streek ten dienste van het algemeen belang: ze helpen bij de organisatie van sociale werken, voedselbedeling ... Een aantal onder hen schrijft protestbrieven naar de Duitse gouverneur-generaal. Ze protesteren vooral tegen de opeisingen en deportaties van burgers als dwangarbeiders. Ze klagen ook de Duitse maatregelen aan die tot doel hebben tweedracht te zaaien tussen Vlamingen en Walen. Enkele parlementsleden worden vervolgd en soms veroordeeld door de Duitse krijgsraad wegens verzetsactiviteiten of als vijandig bestempelde initiatieven. Parlementsleden blijven

Senaatsvoorzitter baron Paul de Favereau is teruggekeerd naar zijn woonplaats Jenneret in de Ardennen. Hij zet zich lokaal in om het leed van de plaatselijke bevolking te helpen verzachten en neemt in Brussel deel aan vergaderingen met o.m. andere parlementsleden.

elkaar (soms in het geheim) ontmoeten en proberen voeling te houden met het reilen en zeilen in het land. Sommigen nemen deel aan de wekelijkse vergaderingen van het Nationaal Hulp- en Voedingskomiteit, of aan studiegroepen ter voorbereiding van de naoorlogse periode.

Een aantal parlementsleden* verlaat het bezet gebied. Zeven Kamerleden en drie Senatoren maken deel uit van de regering in Sainte-Adresse. Zes parlementsleden dienen in het leger. Volgens het gebied waar ze zich bevinden (Frankrijk en onbezette België, Groot-Brittannië of Nederland), verenigen Kamerleden en Senatoren zich in drie parlementaire groepen. Ze houden contact en proberen hun parlementair werk verder te zetten. Als vorm van controle

Kamervoorzitter Franz Schollaert volgt de regering naar Sainte-Adresse en overlijdt er op 29 juni 1917.

Portret door Emile Wauters (Coll. Kamer)

op de regering stellen ze schriftelijke vragen en in het kader van hun wetgevende taak vragen ze (vanaf 1916) ook vooraf inzage in de teksten van de besluitwetten die zullen afgekondigd worden. Van 21 tot 27 juli 1918 komen alle parlementsleden in ballingschap in Sainte-Adresse samen voor een 'Algemeene Vriendschappelijke Vergadering der Belgische Parlementsleden buiten het Bezette Gebied'. Maar ook deze vergadering kan niet verder gaan dan het uiten van "wensen" aan de regering. In opdracht van de regering vervullen de parlementsleden ook de meest diverse opdrachten, vooral om goodwill en hulp te bekomen voor België.

(Arch. Kamer van volksvertegenwoordigers)

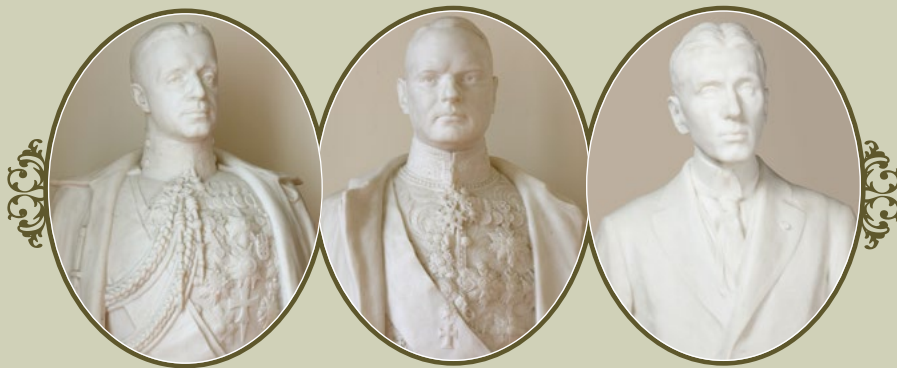
De levensomstandigheden in bezet gebied zijn schrijnend. De gevechten, vernielingen, opeisingen en afgesneden toevluchtsoorden zorgen voor een tekort aan zowat alle basisproducten. Industrieel en filantroop Ernest Solvay en bankier Emile Francqui spreken de schatrijke Amerikaanse ingenieur Herbert Hoover aan voor hulp. Deze richt de allereerste internationale humanitaire hulpactie op: de *Commission for Relief in Belgium* (C.R.B.). De C.R.B. koopt grote hoeveelheden voedsel en verscheept die naar België. Daar wordt het onder de hoede van het Nationaal Hulp- en Voedingskomitee ter beschikking gesteld van de noodlijdende bevolking.

Op veel plaatsen worden volkskeukens opgericht om de hongerende bevolking te voeden.

(Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, B1.117.82D)

Drie diplomaten van neutrale landen, die ondanks de oorlog in Brussel gebleven waren, stellen zich bij de geallieerden garant dat dit voedsel niet bij de bezetter terecht komt. Bovendien doen deze diplomaten hun uiterste best om Belgen of buitenlanders die problemen hebben met de bezetter, te helpen.

v.l.n.r. De marmeren bustes van de Spaanse Markies de Villalobar, de Nederlander Maurits van Vollenhoven (beide door Godefruid Devreese) en de Amerikaan Brand Whitlock (door Egide Rombaux) in de Senaat getuigen van de dankbaarheid van de Belgische bevolking aan de diplomaten die haar hielpen.

Een *MILITAIRE RECHTBANK* in het hart van de democratie

Vanaf oktober 1915 gebruikt de bezetter de vergaderzaal van de Senaat (en occasioneel ook deze van de Kamer) als militaire rechtbank. Een paar honderd burgers worden hier door Duitse militairen berecht voor daden die als Duits-vijandig worden beschouwd: hulp aan geallieerde soldaten of aan Belgische jongeren om het bezet gebied te verlaten, ondersteuning van de sluikpers, of het

verzamen en doorgeven van militair nuttige informatie, zoals treinbewegingen. Een 'Comité de défense gratuite des Belges devant les juridictions allemandes' zorgt voor de gratis verdediging van de beklaagden.

Enkele parlamentsleden, die professioneel actief zijn als advocaat en het Duits machtig zijn, spelen hierin een voortrekkersrol.

Het halfronde van de Senaat.

*De gedenkplaten in het halfronnd van de Senaat
vermelden de namen van 35 burgers die ter dood
veroordeeld zijn en nadien geëxecuteerd.
Veel anderen krijgen lange straffen en worden
naar Duitsland gedeporteerd.
Sommigen krijgen zware geldboetes.
Een aantal gelukkigen wordt vrijgesproken.*

Edith Cavell
(1865-1915)

Philippe Baucoq
(1880-1915)

Gabrielle Petit
(1893-1916)

François Mus
(1887-1917)

*(Koninklijk Museum van het Leger en de Krijgsgeschiedenis, Brussel,
804.803 (Cavell); 804.813 (Mus); 804.853 (Baucoq); 2011.10185 (Petit))*

11 november 1918 - 11 uur :

WAPENSTILSTAND

Op 11 november 1918, na de ondertekening van de Wapenstilstand, zwijgen eindelijk de wapens. Het Duitse leger trekt zich terug.

Op 22 november 1918 onthaalt de geestdriftige bevolking Koning Albert I, de 'ridderkoning', als een held in Brussel. Opnieuw spreekt de Koning de hele natie toe via de verzamelde Kamerleden en Senatoren. Hij vertrekt vanuit de idee dat alle Belgen hetzelfde oorlogsleed gedeeld hebben. Op grond daarvan zet hij de krijtlijnen uit voor een vernieuwde Belgische samenleving. Zo bepleit de Koning de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen en vraagt hij solidariteit tussen de arbeiders en het patronaat en maatregelen voor het welzijn van de arbeiders. Verder kondigt hij ook het voornemen aan te zorgen voor een volledig gelijke behandeling van de talen in België.

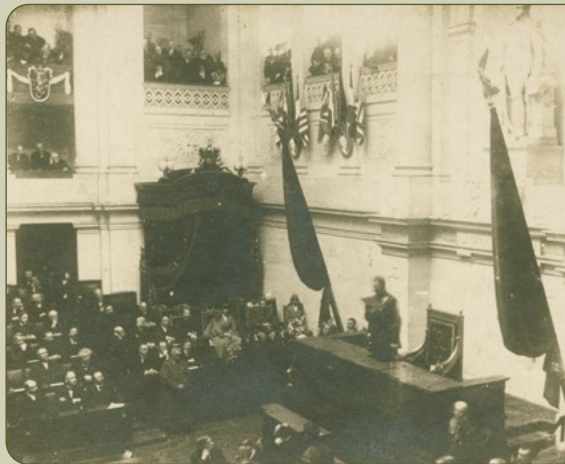
De eerste grote hervorming komt er snel: bij de parlementsverkiezingen van 16 november 1919 heeft elke Belgische man één en slechts één enkele stem. Ook niet-hertrouwde oorlogsweduwes en oorlogsmoeders die zelf weduwe zijn, krijgen stemrecht. In één enkel geval kunnen vrouwen in eigen naam stemmen: indien ze omwille van vaderlandslievende daden tijdens de bezetting in de gevangenis gezeten hadden.

*Toegejuicht door de dolgelukkige bevolking,
trekt de Koninklijke Familie op 22 november 1918
door Brussel op weg naar het Parlement.*

*Koning Albert I spreekt de Verenigde Kamers toe
in het halfroond van de Kamer van volksvertegenwoordigers
(22.11.1918).*

Eind 1918 en de jaren nadien is de grote vreugde om de overwinning en de bevrijding onlosmakelijk verbonden met het leed om de verliezen en vernielingen. Velen keren niet terug van het front of uit gevangenschap of zijn voor het leven getekend. Huizen zijn onbewoonbaar, hele dorpen zijn verwoest, velden zijn onbewerkbaar. De industriële uitrusting is vernield of naar Duitsland afgevoerd. Een deel van de bevolking heeft vier jaar in ballingschap doorgebracht. Wie in bezet gebied achterbleef, heeft ontberingen en terreur doorstaan. De economie van de oorlogvoerende landen is volledig ontwricht. België betreurt zo'n 40.000 gesneuvelde militairen en ongeveer 20.000 omgekomen burgers.

De wederopbouw van het land begint. Tegelijkertijd worden talloze monumenten opgericht, gedenkplaten onthuld, instellingen en straten omgedoopt, plechtigheden georganiseerd als eerbetoon en blijvende herinnering aan allen die zoveel opofferden voor de vrijheid.

Na de Wapenstilstand volgen onderhandelingen over de vrede en over de compensaties. In het Verdrag van Versailles (28 juni 1919, dag op dag vijf jaar na de aanslag in Sarajevo) krijgt België een deel van het Duitse grondgebied (de huidige Oostkantons), een mandaat over vroegere Duitse kolonies in Afrika (Ruanda-Urundi, het huidige Rwanda en Burundi) en materiële en financiële herstelbetalingen.

De erg zware sancties die de overwinnaars aan Duitsland opleggen en het feit dat Duitsland in gebreke zal blijven bij het aflossen van de herstelbetalingen, zorgen opnieuw voor internationale spanningen...

(Coll. Stadsarchief Diksmuide)

Het stadhuis van Diksmuide voor de oorlog

(Coll. Senaat)

Het schilderij 'De Vlag' van Jacob Smits (1919) toont het schril contrast tussen de trotse triomferende vlag van de overwinning en het troosteloze puin van het vernielde land. Diksmuide diende als inspiratiebron.

DANK voor uw bezoek

Meer informatie over
het Federaal Parlement?

 DE KAMER BE
LA CHAMBRE BE

Kamer van
volksvertegenwoordigers

Senaat

www.dekamer.be

www.senaat.be
www.junior.senaat.be

Het Federaal Parlement bezoeken:

Werking van het
Federaal Parlement

Werking van het
Federaal Parlement
Kinderrondleiding 'Wet-wijzer'
(6e jaar basisonderwijs)
Bezoek kunstcollectie Senaat

02 549 81 36
bezoekers@dekamer.be

02 501 73 55
bezoek@senaat.be

@DeKamerBE

@SenaatSenaat

Deze brochure hoort bij een thematische rondleiding over de Eerste Wereldoorlog. Ze biedt duiding bij bepaalde aspecten van de Grote Oorlog in verband met het Paleis der Natie, de Kamer van volksvertegenwoordigers en de Senaat. Het is geen volledig overzicht van de Eerste Wereldoorlog.

V.U.: Marc Van der Hulst, secretaris-generaal van de Kamer van volksvertegenwoordigers en Gert Van der biesen, secretaris-generaal van de Senaat. Concept en teksten: diensten van Kamer en Senaat.
Foto's: ©Kamer van volksvertegenwoordigers, © Senaat: Guy Goossens en Kevin Oeyen, KIK.

*Glasramen ter herdenking van de Grote Oorlog
met een boze Belgische leeuw (jaartal 1914) en
een blijde Belgische leeuw (jaartal 1918).*

(Kamer van volksvertegenwoordigers)

Foto voorzijde: Duitse postkaart - privécollectie